

Magyarország mozitérképe 2004-ben, és ami mögötte van

BORSOS ÁRPÁD¹

Abstract

Map of cinemas in Hungary in 2004 and what is in the background

In 1960 more than 4500 cinemas were in operation in Hungary. It means that films were shown nearly in each settlement of the country. The number of cinemas started to decrease in the rural areas in the 1970s. This process reached the cities in the 1990s. By 2004 only 246 operating cinemas (463 screens) had remained in Hungary. At that time nearly 45 per cent of Hungarian cinemas were found in the urban settlements and merely 2 per cent of them were in villages. The study focuses on the characteristics of the Hungarian cinema network, presenting spatial divisions and distribution by types of settlements (capital, regional centres, county seats, medium-size, and small towns, villages), and showing the consequences of the shaky position of cinemas.

Bevezetés, előzmények

Ma már viták feletti tény, hogy a mozgóképnek mind a tartalmas, mind az igénytelen szórakozásban, az ismeretszerzésben, a szabadidő eltöltésében egyaránt minden mást meghaladó, rendkívül nagy jelentősége van. Úgy tűnik, a Lumiére-galaxis végérvényesen felülkerekedett a Gutenberg-galaxissal szemben. Egy, az 1990-es évek első felében végzett felmérés szerint az olvasásra fordított idő átlagos hossza hazánkban nem érte el a napi egy órát sem (FALUSSY, B. 2005), a televíziózás esetében pedig ez a mutató az 1995. évi 3,5 órától 2004-re 4,5 órára emelkedett (AGB Hungary). A folyamat káros következményei nem véletlenül foglalkoztatják komolyan a szakembereket. „A képdömpingben meghal a képzelet, a legsajátosabb, legindividuaisabb, senki máséval össze nem téveszthető tevékenységünk”, ráadásul „a vizuális eszközök sokasága egy silányabb, értéktesebb, érdekekre, fogyasztásra orientált, a látszatokra adó világot közvetít” (S. NAGY K. 2005).

A mozgókép-közvetítő technikák sokszorozódásával (földfelszíni, műholdas, vezetékes televízió, videó, DVD, Internet) azonban a klasszikus médium, a mozi, amely több mint egy fél évszázadon át vezető szerepet játszott, egyre inkább teret veszít. Amíg az 1950-es évek kultúrpolitikájának eredményeként az 1960-as évek derekáig a mozi segítségével szinte valamennyi magyar településre eljutott a film (TRÓCSÁNYI A.–TÓTH J. 2002), a televízió elterjedésével, műsoridejének nö-

¹ PhD-hallgató. PTE TTK Földtudományi Doktori Iskola, 7624 Pécs, Ifjúság útja 6.

vekedésével jelentkező konkurencia következtében is a maximumot jelentő 1960. évi 4558-as mozisám az 1970-es évekre mintegy ezerrel csökkent. A változás az ellátottság szempontjából a városokat nem érintette, a mozi nélküli falvak száma viszont közel kétszeresére emelkedett (1. táblázat). Négy megye (Bács-Kiskun, Hajdú-Bihar, Komárom, Szolnok) esetében azonban még így is valamennyi település ellátottságáról tanúskodott 1970-ben az ágazati statisztika.

1. táblázat. A mozival ellátatlan települések száma és aránya

Év	Mozik száma	Ellátatlan város	%	Ellátatlan község	%
1965	4435	–	–	138	4,3
1970	3879	–	–	281	8,9
1975	3595	–	–	511	16,5
1980	3624	–	–	567	18,7
1985	3745	–	–	649	22,0
1990	1963	2	1,2	1617	59,1
1995*	443	38	19,1	2720	92,8
2000	330	94	39,8	2772	96,1
2004	246	151	55,3	2810	97,9

Forrás: MKM, KSH, saját számítás

*1995-től a december 31-én működő mozik száma szerepel, a korábbiakban az adatok az év közben megszűnt és a szünetelő mozikat is tartalmazzák.

Ezt követően az 1980-as évek derekáig a magyar mozihálózatot meglehetősen statikus állapot jellemezte. A játszóhelyek előző évtizedben kialakult 3600–3800 körüli száma – kisebb ingadozásoktól eltekintve – számottevő mértékben nem változott. Ennek oka az e célra létesített megyei moziüzemi vállalatok ellátási kötelezettsége volt. Az említett ideig Borsod-Abaúj-Zemplén, Baranya, Somogy, Zala megye kivételével megyénként csupán néhány községben nem volt mozi. E négy megye adta viszont a mozihiányos falvak 70%-át.

Az évezred utolsó másfél évtizedében gazdasági, társadalmi, szakmai változások sora változtatta ki a mozihálózat erőteljes zsugorodását. E folyamatot már elindította az 1980-as években a gazdaság egészét érintő paradigmaváltás, amely a termelés állami támogatását visszaszorítva a minőségi és hatékonysági tényezők prioritását hangsúlyozta a mennyiségivel szemben. Erősítette az árképzés változása, a mozijegyek szabadárú kategóriába sorolása, a filmszakmai monopóliumok bomlása, a filmforgalmazás pluralizálódásával együtt járó nyers, profitorientált kópiakölcsönzés. Semmivel nem játszott kisebb szerepet a végeredmény kialakulásában a moziüzemeltetés támogatásának csökkentése, majd teljes irányváltása a Magyar Mozgóképi Alapítvány létesítését követően, ill. a hálózat elemeire hullása a megyei moziüzemi vállalatok vagyonának önkormányzati tulajdonba adásával.

A vizsgálat indokai

Miért érdemes mégis foglalkozni a magyar mozik térbeli jellegzetességeivel (elhelyezkedés, szóródás, ellátott települések típusa) és azok társadalmi következményeivel? A kérdésre természetesen sokféle válasz adható, amelyek közül a leglényegesebbek:

– A mozgóképi közvetítés mai struktúrájában az igényes és a művészi értékű alkotások nézőhöz juttatásának lehetősége – a lehető legkisebb technikai és művelzeti engedmények árán vagy a nélkül – tömegesen csak a mozik esetében áll fenn.

A kereskedelmi televíziózás ugyanis többnyire az igénytelenség, a sablonok, az ízlés-ficam melegágya. A közszolgálati televíziózás két, műsorstruktúrájában és tartalmában igényesebb csatornája a műholdas jelközvetítés miatt nehezebben érhető el, mint a kereskedelmi csatornák műsorainak színvonalát csak egyes elemeiben felülmúló földfelszíni sugárzású MTV1.

– A klasszikus/hagyományos film megjelenési formája a mozivászon. Az alkotók (rendező, operatőr) által több négyzetméterre álmodott és komponált képsorok többsége egyszerű technikai okokból nem érvényesül az 50–110 cm átmérőjű képernyőn, közvetíteni kívánt tartalma ellaposodhat, elveszhet.

– A mozgóképtörvény megalkotásával, majd 2004. évi hatályba lépésével az állam jelentős, többmilliárd forintos támogatást nyújt a magyar filmgyártásnak. A közpénzek terhére nyújtott közvetlen és közvetett támogatásoknak erkölcsi alapját csak az adhatja, ha a produkciók elérhetősége értékcsökkentő technikai és művelzeti engedmények nélkül a lakosság legszélesebb körei számára – akik adóforintjaikkal teremtik meg annak fedezetét – egyenlő eséllyel biztosított.

– A társadalmi esélyegyenlőség elve a kultúra, ezen belül az állam által több csatornán és több technikával támogatott filmművészet értékeihez való hozzájárásra is érvényes.

– A Nemzeti Alaptanterv mozgóképkultúra és médiaismeret követelményrendszere több olyan elemet tartalmaz, amely megfelelő, a moziban szerzett ismeret, élmény nélkül elsajátíthatatlan.

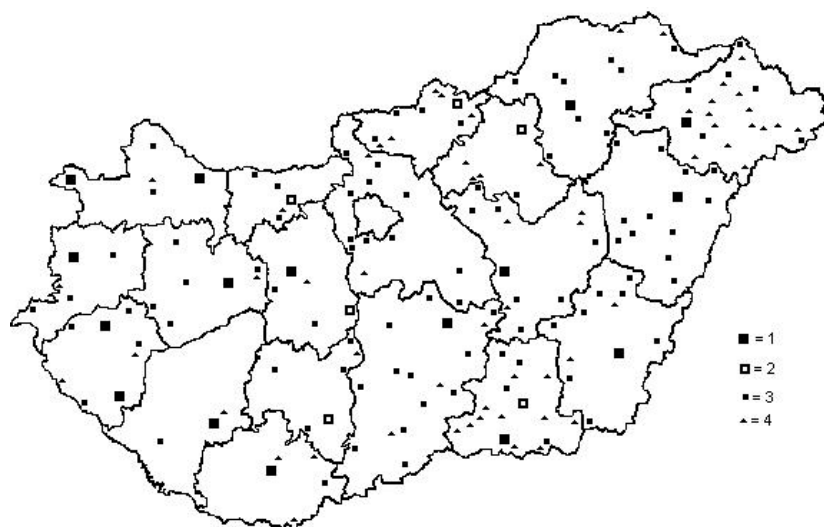
A magyar mozik területi elhelyezkedése

A magyar mozihálózatban az 1980-as évek második felére tehető, főbb elemeiben már említett rohamos leépülés következményeként az ezredforduló utáni első években egy meglehetősen torz, egyensúlytalan térszerkezetű ellátási szisztéma alakult ki.

Magyarországon az ágazati adatszolgáltatás szerint 2004. december 31-én 246 működő mozi volt 463 vetítőteremmel.² Ez a hálózat 184 települést, a főváros és a 22 megyei jogú város mellett 100 várost és 61 községet érintett, eltérő kínálati jellemzők (férőhely, előadásszám stb.) mellett.³ Az egyes játszóhelyek elhelyezkedése a társadalmi-gazdasági térben, azok településtípusonkénti megoszlása meglehetősen szembetűnő különbségeket mutat (1. ábra).

² Az ágazati statisztika a Pannonhalmi Bencés Gimnázium Diákotthonát nyilvános moziként szerepelteti. Mivel a vetítőhely nem nyilvános, a renden kívüliek számára nem érhető el, az elemzésben moziként nem számolunk vele.

³ A statisztika ezen felül 65 településen 67 szünetelőnek minősített (kert-, autós-, időszakosan üzemelő és megszűnt) mozit rögzít. Jelen elemzés alapját azonban csak a működő mozik képezik, tekintettel e második csoportba sorolt mozikkal kapcsolatban évek óta tapasztalható bizonytalan adatszolgáltatásra, ill. azok meglehetősen alacsony, az országos képet érdemlegesen nem befolyásoló látogatottságára.

1. ábra. A működő mozik területi elhelyezkedése 2004-ben. – 1 = megyei jogú város multi- vagy miniplexszel; 2 = megyei jogú város; 3 = város; 4 = község

Spatial network of active cinemas in 2004. – 1 = town of county rank having multi- or miniplex; 2 = town of county rank; 3 = town; 4 = village

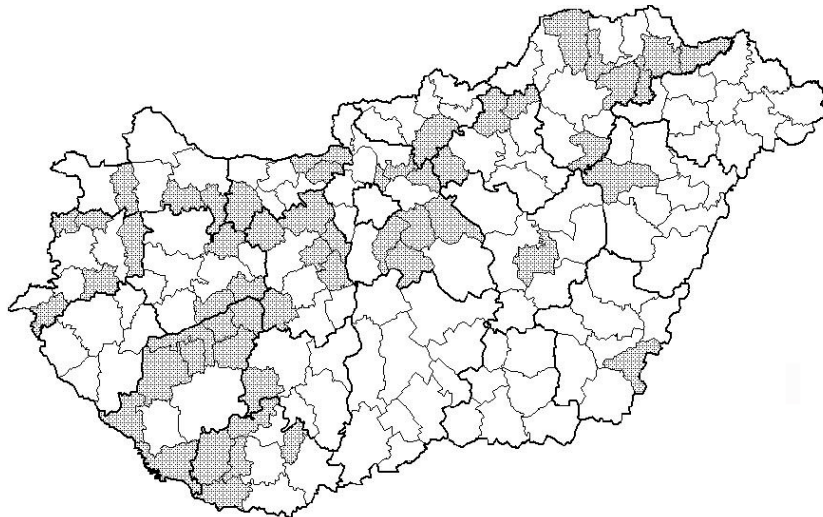
Csongrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kivételével szinte valamennyi megyében találhatóon meg lehetőségen nagy, összefüggő mozihiányos térségek. A legszembetűnőbb azonban Somogy és Baranya megye alacsony mozi-ellátottsága. Az előbbiben mindössze 3 (Kaposvár, Nagyatád, Orci), ez utóbbiban 5 településen (Pécs, Mohács, Beremend, Hosszúhetény, Véménd) volt működő filmszínház a vizsgált időszakban. Zala, Heves és Jász-Nagykun-Szolnok megyék esetében az adott térségek geometriai központjában hiányzik a kultúraközvetítés ezen eszköze. Békés megyében ugyanezt a rajzolatot csupán a megyeszékhely tőri meg. A Pest megye nagyobbik felét képező – a Gödöllő–Gyál–Kiskunlacháza vonaltól K-re eső – rész Ceglédet és Nagykőröst kivéve ellátatlan terület. A főváros agglomerációs övezetében pedig csak néhány városban volt mozi. Győr-Moson-Sopron megyében a térség É–D irányú kvázi geometriai tengelyét képező Mosonmagyaróvár–Bősárkány–Csorna vonaltól Ny-ra és K-re egyaránt csak a két megyei jogú városban (Sopron és Győr) működött mozi. Borsod-Abaúj-Zemplénben a megye D-i, ill. csereháti részén nincs helyben lehetőség filmszínház látogatásra. Szembetűnő a Balaton környékének teljes mozihiánya. E több megyét is érintő régió utolsó két hagyományos mozija 2004-ben zárt be Balatonfüreden és Zánkán.⁴ A Balaton partján elhelyezkedő települések lakosai számára – a hévízi lehetőséget kivéve – az idegenforgalmi főidényen kívül 40–60 km-es távolságon belül a moziba járás lehetősége nincs biztosítva.

⁴ A statisztika szerint a Balaton környéki településeken 15 kert- és 1 autós moziban vetítettek idény jelleggel 2004-ben. Forgalmuk csekély, 1057 előadáson alig haladta meg a 25 ezres nézőszámot.

Számottevő sűrűsödés Csongrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében érzékelhető, ahol a hazai községi mozik 44,3%-a koncentrálódik. Az ellátottság megítélésakor azonban nem hagyható figyelmen kívül, hogy a 16 szabolcsi moziból 9-ben a vizsgált időintervallumban a vetítések száma nem haladta meg az 5-öt. Ehhez hasonló jelenséget a működőnek minősített mozik esetében a 2004. évi statisztika pusztán két esetben (Polgár 4 és Mátranovák 2 előadás) rögzít.⁵

A működő mozik elhelyezkedésének területi egyenlőtlenségeit teszi érzékletesebbé az ellátottság statisztikai kistérségek (NUTS IV. szint) szerinti vizsgálata (2. ábra).

Amire legelőször érdemes figyelmet szentelni – s ez egyben a magyar mozihálózat instabilitását is bizonyítja –, hogy a játszóhelyek nélküli kistérségek száma két esztendő alatt több mint kétszeresére, azaz 26-ról 54-re nőtt (BORSOS Á. 2004). A kedvezőtlen folyamat azonban nem magyarázható egyértelműen a gazdasági-társadalmi szempontú hátrányos helyzettel. A 2003-ban leghátrányosabb helyzetűnek minősített 42 kistérségből csak 18-ban nem működött filmszínház (BORSOS Á. 2004, BARANYI B. 2004).⁶

2. ábra. Mozi nélküli kistérségek (szürkével) 2004-ben

Microregions without cinemas (grey) 2004

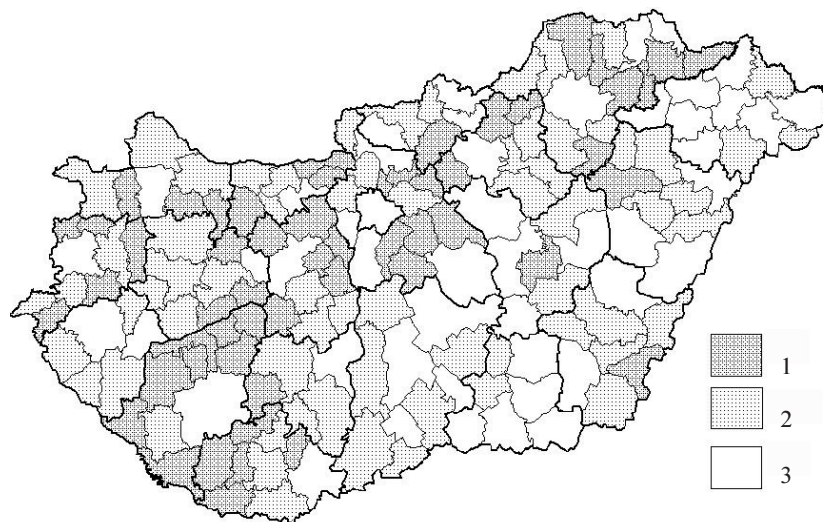
⁵ E gyakorisági értékkel éves szinten folyamatosan működőnek minősíteni bármely szervezet, meglehetősen vitatható. Joggal emlékeztet az 1950-es évek mindenáron a fejlődést bizonygató mennyiségi szemléletére, amelynek eredményeként a szakmai statisztikában a fantommozik tömege jelent meg. Ezen érzet erősíti a olyan zárt, intézményi vetítőhelyek szerepeltetése a közmozik között, mint a Pannonhalmi Bencés Gimnázium Diákothona, a Bakonyoszlopi Gyermekotthon, a Zánkai Gyermek és Ifjúsági Centrum.

⁶ A megyék alfabetikus sorrendjében: Sásdi, Sellyei, Szigetvári, Cigándi, Edelényi, Sárospataki, Szerencsi, Szikszói, Kisteleki, Balmazújvárosi, Pétervárárai, Barcsi, Csurgói, Lengyeltóti, Tabi, Óriszentpéteri és Vasvári kistérségek

A társadalmi-gazdasági élet több területén (pl. gazdasági fejlettség, iskolázottság szintje) kimutatható Ny–K-i lejtő a kistérségek mozi-ellátottságában nem jelenik meg pregnánsan. A mozi nélküli 56 statisztikai kistérség kb. 90%-a ui. a Záhony–Pécs tengelytől Ny-ra helyezkedik el.

Differenciáltabban mutathatók be az ellátottság különbségei, ha az egyes kistérségeket hármastagozódás szerint vizsgáljuk: mozihiányos kistérségek, kistérség, ahol csak egyetlen, ill. kistérség, ahol legalább két településen működött mozi (3. ábra). A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei ellátottsággal kapcsolatban az előbbieken megfogalmazott fenntartásunkat azonban változatlanul fenntartjuk.

Bár a 167 vidéki (főváros nélküli) statisztikai kistérség e tipológia szerinti megoszlásában nagy eltérések nincsenek (55 mozi nélküli, 65 egy mozis, és 47 két vagy több mozival rendelkező település), de ez utóbbi két kategórián belül meglehetősen magas (összesen 25) azon kistérségek száma, ahol a központi szerepkörű településen nem volt mozi.⁷ Esetükben – miként a mozi nélküli kistérségeikében – a kultúráközvetítés vizsgált intézménye tekintetében a vonzáskörzeti centrum szerepkör (KÖSZEGFALVI GY.–TÓTH J. 2001.) nem áll fenn.

3. ábra. Kistérségek mozi-ellátottsága 2004-ben. – 1 = kistérség mozi nélkül; 2 = kistérség, ahol egyetlen településen működött mozi; 3 = kistérség, ahol legalább két településen működött mozi

Cinemas in the micro-regions in 2004. – 1 = micro-region without cinema; 2 = micro-region having one settlement with active cinema only; 3 = micro-region having two or more settlements with active cinema

⁷ Ezek: Kunszentmiklós, Komló, Siklós, Békés, Mezőkovácsháza, Gönc, Kistelek, Mórahalom, Aba, Hajdúböszörmény, Hajdúhadház, Létavértes, Gyöngyös, Füzesabony, Tiszafüred, Budaörs, Ráckeve, Baktalórántháza, Fehérgyarmat, Ibrány, Mátészalka, Nyírbátor, Tiszavasvári, Keszthely, Lenti.

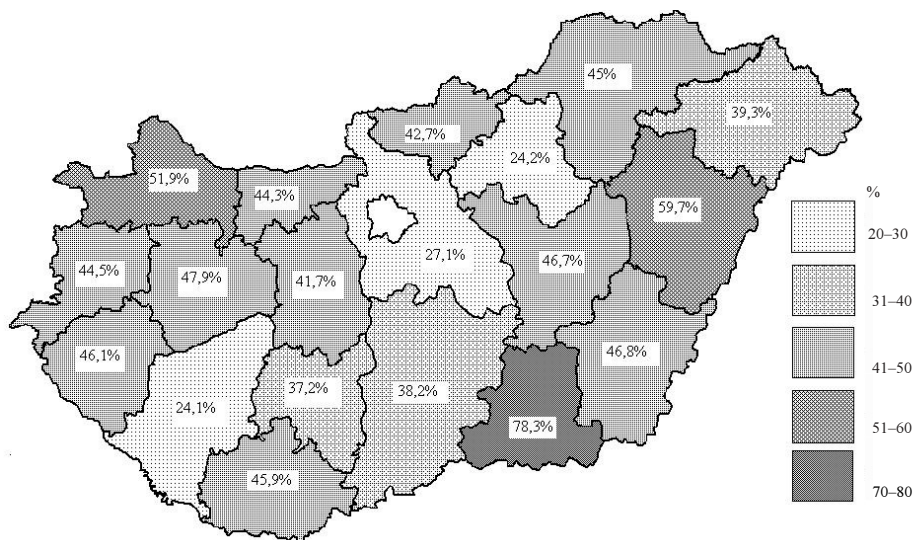
Az ellátottság minőségét újabb megközelítésből mutatja be, hogy a vidéki lakosságnak mindössze 43%-a tudott 2004-ben lakóhelyén moziba menni. A NUTS III. szintet véve alapul – 24,1% és 78,3% közötti szóródás mellett – e tekintetben a legkedvezőbb helyzetben Csongrád, a legkevésbé jó pozícióban pedig Somogy, Heves és Pest megye lakossága volt (4. ábra).

A tapasztalható különbségek jelentős mértékben visszavezethetők a hazai településstruktúrára, a népesség-koncentráció megyénként eltérő jellegzetességeire, de csupán e tényekkel a jelenség aligha magyarázható. Abban gazdasági, szociokulturális, tényezők, esetenként egyes települési funkciók dominanciája (pl. agglomerációban a lakófunkció erős pozíciója más funkciókkal szemben) egyaránt szerepet játszhatnak.

A mozik a településhierarchia egyes szintjein

A mozihálózat helyi, települési (NUTS V. szinthez kötődő) jellegzetességeinek vizsgálatára két megközelítési módszer kínálkozik. Az egyik a formális, a másik a funkcionális elemeken alapuló településtipológia szerinti megközelítésre helyezi a hangsúlyt. Az előbbi esetében az elemzés alapja az egyes települések jogi, igazgatási státusa, ill. lakosság száma, utóbbiban a település térbeli viszonyrendszere, funkciója.

A hatályos közigazgatási jogállást véve alapul, a működő mozik közel fele városokban, valamivel több, mint 10%-uk a fővárosban, 20–20%-ot alig meghaladó hányaduk pedig megyei jogú városban, ill. községben működött (2. táblázat).

4. ábra. A lakhelyén moziba jární tudó népesség aránya megyénként 2004-ben

Proportion of local population with available cinema, 2004

2. táblázat. A mozihálózat és jellemző mutatóinak megoszlása településtípusonként 2004-ben

A település típusa	Működő mozik		Termek		Férőhelyek	
	száma	%	száma	%	száma	%
Főváros	28	11,4	132	28,5	24 450	25,7
Megyei jogú város	55	22,3	163	35,2	31 682	33,3
Város	102	41,5	107	23,1	27 983	29,5
Község	61	24,8	61	13,2	10 964	11,5
<i>Összesen:</i>	<i>246</i>	<i>100,0</i>	<i>463</i>	<i>100,0</i>	<i>95 079</i>	<i>100,0</i>

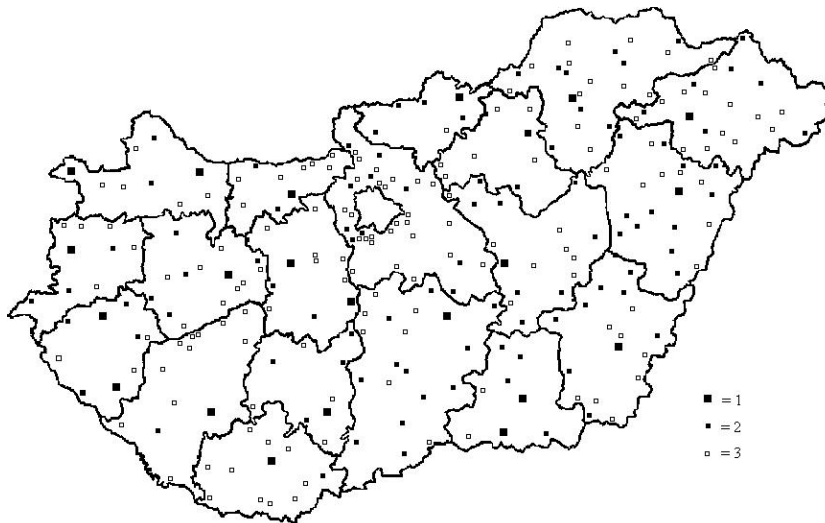
Forrás: NKÖM, saját számítás

A hálózat egyes elemeinek előbbiekben bemutatott megoszlása mögött településtípusok között és az egyes típusokon belül is figyelemre méltó eltérések, hiány és bőség egyaránt meghúzódik. A főváros és a megyei jogú városok teljesnek tűnő ellátottsága nagy mennyiségi és minőségi differenciákat takar. Jelentős kínálat Budapest mellett az 5–10 vetítőtermes multiplexszel, ill. 4 termes miniplexszel rendelkező megyei jogú városokban volt (az előbbiek: Pécs, Szeged, Székesfehérvár, Győr, Sopron, Debrecen, Nyíregyháza, ez utóbbiak: Kecskemét, Békéscsaba, Szolnok, Kaposvár, Szombathely, Veszprém, Zalaegerszeg, Nagykanizsa). Miskolc az egyetlen vidéki város, ahol két önálló, 8, ill. 7 termes multiplex is üzemelt. Az ellenpólust képviselte Eger, ahol a város két mozijának 3 termében összesen 368 férőhely állt a nézők rendelkezésére, ill. Szekszárd, amelynek egyetlen vetítőterme volt 396 fős befogadó kapacitással.

Az, hogy 2004. végére Magyarországon a jogi értelemben vett 251 városnak csupán 39,8%-ban működött filmszínház, jobbára két, az elmúlt másfél évtizedben tapasztalható folyamat együttes eredménye. Nevezetesen: a mozihálózat – korábbiakban már vázlatosan bemutatott – folyamatos sorvadása, ill. olyan községek városi rangra emelése, amelyekben már a stallum odaítélésekor sem működött e kulturális intézmény. Az ezredfordulót követően várossá nyilvánított 37 település közül mindössze 7 (Demecser, Komádi, Vámospércs, Bábolna, Kaba, Nyékládháza, Abaújszántó) rendelkezett működő mozival. Közülük kettőben (Demecser, Bábolna) az átminősítést követően szűnt meg a filmszínház. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a mozihiányos városok között nem lennének jelentős ipari, szolgáltatóipari, mezővárosi, igazgatási, kulturális, tudományos, történelmi múlttal, ill. jelennel rendelkező települések (pl. olyanok, mint Balmazújváros, Békés, Dombóvár, Dorog, Esztergom, Gyöngyös, Gyula, Hajdúböszörmény, Hatvan, Keszthely, Komló, Kőszeg, Sárospatak, Szigetvár, Törökszentmiklós) (5. ábra).

Amíg a megyei jogú városok zömére a több mozi, vagy az egy mozi több teremmel általában jellemző, a város kategória esetében ez csupán néhány esetben (Orosháza, Mosonmagyaróvár, Balassagyarmat, Kiskunfélegyháza, Cegléd) áll fenn.

A mozihálózat zsugorodásának valamennyi szakaszában a játszóhelyek bezárása elsősorban a rurális térségeket érintette. A vidéki mozihálózat politikai döntésen alapuló erőszakolt fejlesztésének időszakában, az 1950-es években a játszóhelyek e településtípusban jöttek ugyanis létre a legnagyobb műszaki, esztétikai kompromisszu-

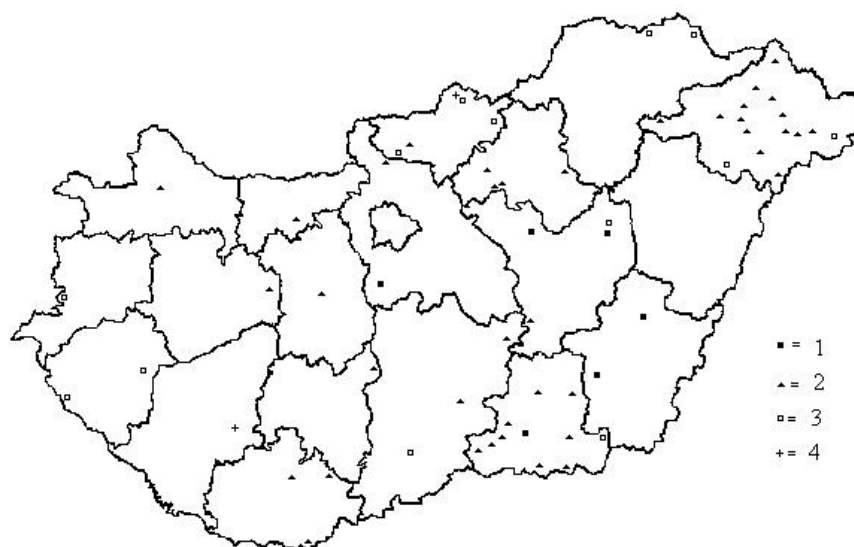
5. ábra. A magyar városhálózat mozi-ellátottsága 2004-ben. – 1 = megyei jogú város; 2 = mozival rendelkező város; 3 = város mozi nélkül

Cinemas in Hungarian urban network in 2004. – 1 = town of county rank; 2 = town having active cinema; 3 = town without cinema

mok árán. A rentábilis működtetésnek esetükben volt a legkisebb esélye. E gazdasági hátrányt ellentételezte eredetileg az üzemeltetés állami támogatása. Nem meglepő tehát, hogy annak gyökeres változását követően, az új évezred elejére már csak a magyar falvak elenyésző hányadába (2,1%-ában) pergett film a vetítővászonon.

Alkalmazván a szintén formai elemeken, pusztán a lakosságszámon alapuló tipológiát (KÖSZEGFALVI GY.– TÓTH J. 2001), azt tapasztaljuk, hogy az ágazati statisztikában regisztrált 61 egységből óriásfaluban 6, nagyfaluban 40, kistaluban 13, aprófaluban pedig 2 működött (6. ábra). Szabolcs-Szatmár-Bereg és Csongrád kivételével a megyék többségében a mozival rendelkező község meglehetősen ritka, ill. egyedi jelenség, a nagyfalvak jelentős számával jellemezhető Hajdú-Biharban pedig egyáltalán nincs is ilyen település.

A szóródást vizsgálva a községi mozik térbeli elhelyezkedésében – akár társadalomföldrajzi, akár szociológiai értelemben véve – ún. kemény feltételek mentén szerveződő rendszer alig fedezhető fel. Teljesen mozihiányos falusi térségek a gazdasági-társadalmi fejlettség bármelyik fokát képviselő régióban egyaránt fellelhetők, bármelyik szintet (NUTSII., NUTSIII., NUTSIV.) vizsgáljuk is. Azonos vagy megközelítően azonos társadalmi-gazdasági fejlettségi szint esetén is érzékelhetők jelentős különbségek (Borsod-Abaúj-Zemplén megye v. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye), miként eltérők esetén is hasonló, intézményhiánnyal jellemezhető állapot (Győr-Moson-Sopron megye v. Borsod-Abaúj-Zemplén megye).

6. ábra. A mozival rendelkező községek térbeli szóródása 2004-ben. – 1 = óriásfalu; 2 = nagyfalu; 3 = kistelepülés; 4 = aprófalu

Spatial network of villages having cinema in 2004. – 1 = giant village; 2 = large village; 3 = small village; 4 = tiny village

A szakmai teljesítményadatokat vizsgálva nagy biztonsággal feltételezhető, hogy a jelenség mögött a szociológiai értelemben vett puha feltételek valamelyike (személyes elhivatottság érzet, egzisztenciális kényszerpálya) húzódik meg. E feltételezést más szakmai vizsgálat is megerősíteni látszik (BORSOS Á. 2004b). Jelen esetben ezt példázza, hogy Szabolcs-Szatmár-Bereg megye községi mozijait két egyéni vállalkozó üzemeltette rendkívül alacsony határfokkal, havi egyszeri vetítési gyakoriságot sem elérve, több esetben évi 2–5 előadást produkálva. Ezzel szemben Kiskunlacházán és Bölcskén városok sorát felülmúló, évi 150 feletti vetítésszámot produkált a mozi vezetője.

A községi mozik többségének léte meglehetősen bizonytalan, szakmai pozíciója instabil, amelyet a működési rendszertelenség, az éves előadásszám is bizonyít. Nem érte el a havi gyakoriságot 16 vetítőhely, a heti gyakoriságot 29. Meglehetősen magas a naptári rendszerbe nem foglalható előadásszám (pl. 2, 5, 10, 30, 47). E működési szisztémára a forgalmazók többsége kópiát általában nem biztosít.

A hazai településfejlesztés, az elmúlt 10–15 év várossá nyilvánítási politikájának eredményeként településhálózatunk egyik jellegzetessége, hogy a jogi és a funkcionális (földrajzi) értelemben vett városok száma nem azonos (BELUSZKY P. 2003; DÖVÉNYI Z. 2003). Még „1990 táján nagyjából megfelelt egymásnak a városi rangú és városi funkciójú települések száma, ill. köre. Az ezt követő várossá nyilvánítások már olyan településeket emeltek be a városok közé, amelyek nem vagy alig rendelkeztek városi funkciókkal, mint pl. Borsodnádásd, Lőrinci, Izsák, Nagyhalász, Polgárdi, Zalakaros” (DÖVÉNYI

Z. 2003). Az említett jellegzetesség okán célszerű és logikus a jelenlegi „mozitérkép” funkcionális, településföldrajzi szempontú elemzése. A tapasztalatoknak ugyanis – feltételezésünk szerint – a gyakorlat oldaláról művészet- és művelődéspolitikai, településfejlesztési, elméleti oldalról pedig innováció-kutatási hozadéka egyaránt lehet.

A hálózat formális jegyek (közigazgatási státus, lélekszám) szerinti vizsgálata már meglehetősen biztonsággal tanúsította, hogy a mozi a harmadik évezred első felére – túljutván diffúziójának csúcspontján, megváltozott állami szerepvállalás, újfajta társadalmi, gazdasági, technikai környezetben – jobbára városi jelenséggé vált. A mozit KŐSZEGFALVI GY. (1997) már majd egy évtizeddel ezelőtt is a középfokú funkciókat ellátó intézmények körébe sorolta, hozzátéve, hogy a kisvárosok nem mindegyikében teljes körű a középfokú közintézményi ellátottság, sőt a középvárosok jelentős csoportjára is ez jellemző.⁸

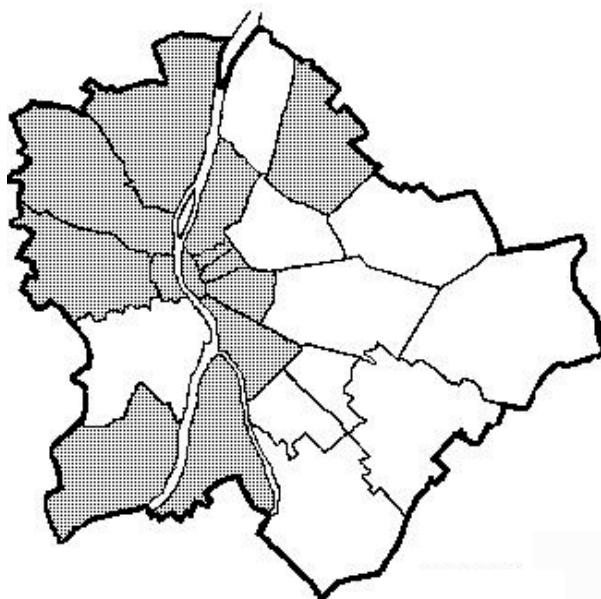
A funkcionális (településföldrajzi) elemzés alapjául BELUSZKY P.– GYŐRI R. (2004) által készített 2000. évi városhierarchia vizsgálat modelljét választottuk, tekintettel arra, hogy más, egyébként alkalmazható modellekhez képest (BERÉNYI, I.–DÖVÉNYI, Z. 1995; BELUSZKY P. 2003; DÖVÉNYI Z. 2003) a vizsgálathoz időben az esik a legközelebb. Az egyes hierarchia-szinteken az alábbi jellegzetességek mutathatók ki.

Főváros

Mint ahogyan a társadalmi-gazdasági élet számtalan területén, a mozi esetében is a települési hierarchia csúcán álló fővárosban mutatható ki a legnagyobb koncentráció. Itt összpontosul a teljes működő kapacitás jelentős hányada. Emellett a főváros a centruma szinte valamennyi rendszeren belüli innovációnak: többtermes moziegységek, alternatív igényeket kielégítő vetítőhelyek, számítógépes jegykiadás, telefonos, internetes jegyrendelés, ill. értékesítés, Dolby Stereo hangtechnika, kényelmi igények magas szintű kielégítése, klimatizált vetítőtermek stb. Ugyanakkor a „plaza-mozik” (multi- és miniplexek) diffúziójával innen terjed a pozitívna kevésbé értékelhető újfajta, a katartikus műélvezetet felváltó/kiszorító, többfajta élvezetet egyszerre habzsoló mozgóképfogyasztói magatartás. Itt realizálódott a vizsgált időpontban statisztikailag működőnek minősített hálózat előadásainak 50%-a, nézőinek 57,7%-a, jegyár-bevételének 60%-a.

Strukturálisan az országosan tapasztalható területi egyenlőtlenségek érzékelhetőek Budapesten az egyes kerületek között is. A főváros 28 mozijából 8 volt Budán, 20 Pesten. A budai kerületek közül egyben (XI. kerület), a pestiek közül viszont kilencben (IV., X., XIV., XVI., XVII., XVIII., XIX., XX., XXIII. kerület) nem működött mozi (7. ábra).

⁸KŐSZEGFALVI GY. a jelenséget egy részben azzal magyarázta, hogy a kisvárosok nagyobb része csak az elmúlt egy-két évtizedben jutott városi jogálláshoz, más részben azzal, hogy a városfejlesztés korábbi gyakorlata a középfokú intézményhálózat teljes körű kiépítését nem a lehetséges, ill. szükséges mértékben segítette elő. A mozi esetében ez nem áll fenn, hiszen azt az említett időszakban nem egy hálózat hiányos kiépülésének, hanem ütemes összezsugorodásának folyamata jellemzi.

7. ábra. A fővárosi kerületek mozi-ellátottsága 2004-ben. Szürke: mozival rendelkező kerület
 Cinema provision of districts in Budapest, 2004. Grey: district having cinema

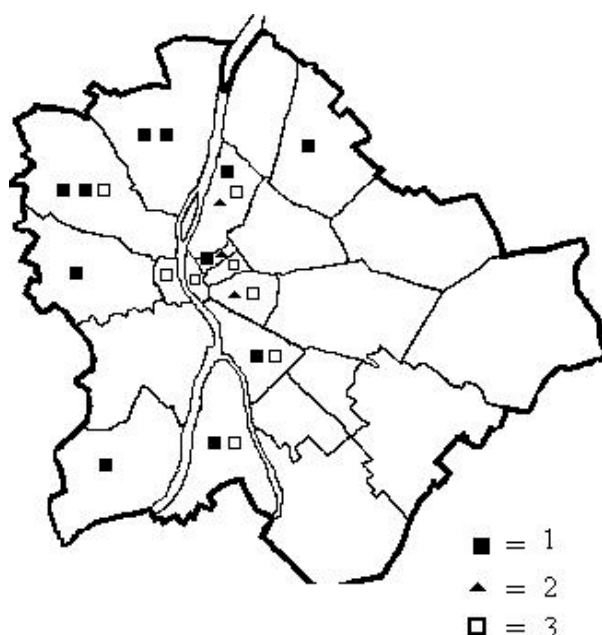
A legnagyobb intézményi koncentráció a Duna bal partján, a XIII. (4 mozi), a VI., VII., VIII. kerületben (3–3 mozi) érzékelhető. A hálózati jellemzőket (terem-, férőhelyszám) véve figyelembe a pesti kerületek kínálata jelentősen meghaladja a budai részekét (3. táblázat).

3. táblázat. A működő mozihálózat és jellemző mutatóinak megoszlása Budapesten 2004-ben

Területi egység	Működő mozik		Termek		Férőhelyek	
	száma	%	száma	%	száma	%
Budai kerületek	8	28,6	40	30,3	9583	39,2
Pesti kerületek	20	71,4	92	69,7	14 867	60,8
<i>Összesen:</i>	<i>28</i>	<i>100,0</i>	<i>132</i>	<i>100,0</i>	<i>24 450</i>	<i>100,0</i>

Forrás: NKÖM, saját számítás

A 4 (miniplex), ill. az 5 és több vetítőtermes filmszínházak (multiplex) három kivételével (Kossuth, ill. Corvin, Művész) bevásárlóközpont részeként létesültek, s a főváros belső magjában (VI., VIII., IX., XIII. kerület), ill. Budán (II., III., XII. XXII. kerület) található. Kivételt képez a Hollywood Multiplex Pólus a XV., valamint a Cinema City – Csepel Plaza a XXI. kerületben. A városbelsőtől való távolsága miatt van különleges helyzetben a dél-budai Palace Campona a XXII. kerületben, a városhatár közvetlen közelében (8. ábra).

8. ábra. A mozik típus szerinti eloszlása Budapesten 2004-ben. – 1 = bevásárlóközpontban működő multiplex; 2 = multi- vagy miniplex; 3 = egyéb mozi/mozik

Categories of the cinemas in Budapest in 2004. – 1 = multiplex in mall; 2 = multi- or miniplex; 3 = other cinema/cinemas

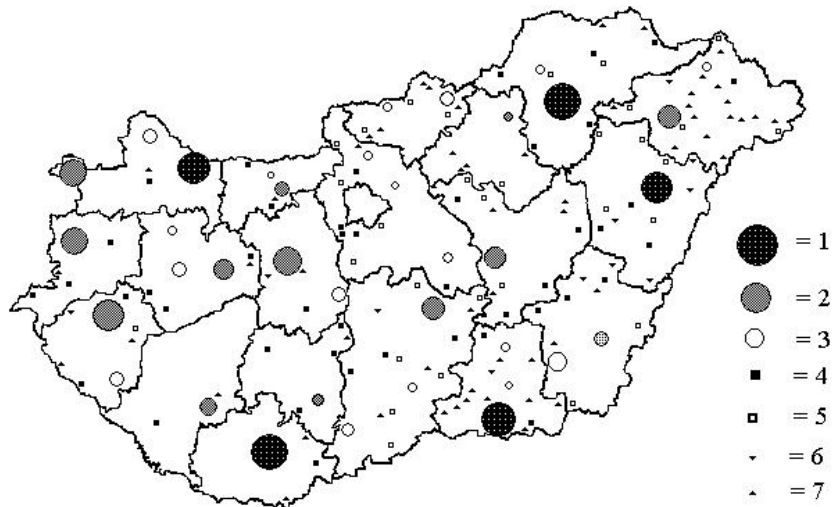
A fővárosi kerületeket mint igazgatási egységeket véve alapul Budapest lakosságának 48,1%-a saját lakóhelyén/kerületében nem tud moziba járni. E szempontból a XVII., XVIII., XXIII. kerület lakosai alig vannak előnyösebb helyzetben, mint a főváros agglomerációjához tartozó, mozi nélküli településeké (pl. Budakalász, Dunakeszi, Fót, Gyál, Vecsés, Pécel, Kerepes, Dunaharaszti, Budaörs, Törökbálint stb.). A közlekedési térkapcsolatok jellemzőiből fakadóan az előbbieknél pusztán percekben mérhető közlekedési menetidőelőnyük lehet csupán.

Budapesten a legmagasabb, az egy lakosra jutó moziba járási gyakoriság (4,5 látogatás/fő/év), ami az országos átlagnak (1,3 látogatás/fő/év) majdnem 3,5-szerese. Megvizsgálva az egyes filmszínházak teljesítményadatait, egyértelművé válik, hogy a kiugróan magas mutató elsősorban a bevásárlóközpontok szórakoztató centrumainak részét képező multiplexek látogatottságával függ össze. E vetítőhelyek előadásaira váltott jegyet 2004-ben a budapesti nézők 74,9%-a. Nem szorul különösebben magyarázatra, hogy a „fogyasztás új katedrálisai” nemcsak a vásárlási, hanem a mozilátogatási szokásokat is átalakították. A bevásárlóközpontok kereskedelemben kimutatott differenciált (helyi, kerületi, regionális) funkciója (SIKOS T.T.–HOFFMANN I.-NÉ. 2004) a mozgókép-közvetítésre is kiterjed. E tényről több szakmai piaci elemzés is

mege erősíti, elsősorban a jó térkapcsolatokkal rendelkező, közlekedési gócpontok közelében lévő egységek (a Mamut I–II., Hollywood Multiplex hálózatból a Duna Plaza, az Óbuda, de még a kevésbé kedvező Lurdy Ház is) esetében (BANYÁR M. 2004). A Nyugati pályaudvar mellé telepített Palace Cinemas Westend, valamint a városhatáron működő Palace Cinemas Campona esetében a főváros határain túlra terjedő vonzáskör létét az eladott jegyek száma tanúsítja. A látogatói adatok e funkció hiányát valószínűsítik a Cinema City Csepel Plaza és a Cinema City Új Udvar esetében.

Regionális központok

Az öt regionális központban (Győr, Pécs, Szeged, Debrecen, Miskolc) található a mozik 8,1%-a, a termek 16%-a. E településtípusra jellemző, hogy a legnagyobb vidéki multiplexek mellett tevékenykedik 2–4 különböző missziót (kereskedelmi, art, vegyes műsorszerkezetet) vállaló filmszínház is. Ebből fakadóan a vidéki kapacitások koncentrációja a hierarchia e szintjén kimagaslóan erős (9. ábra). Legnagyobb a kínálati kapacitás Miskolcon (2 hagyományos mozi 3 teremmel, 2 multiplex 15 teremmel, összesen 3478 férőhellyel) és Pécsen (4 hagyományos mozi, 5 teremmel, 1 multiplex 10 teremmel, összesen 3258 férőhellyel), a legkisebb Debrecenben (3 hagyományos mozi 5 teremmel, 1 multiplex 9 teremmel, összesen 2238 férőhellyel).

9. ábra. A mozi-kapacitás koncentrációja a településhierarchia elemei között 2004-ben. – 1 = regionális központ (2238–3478 férőhely); 2 = megyeközpont (368–2254 fh); 3 = középváros (60–836 fh); 4 = kisváros; 5 = törpeváros; 6 = egyéb, csak jogilag városi rangú település; 7 = község

Concentration of the capacity of the cinemas in the settlement network in 2004. – 1 = regional centre (2238–3478 places); 2 = county seat (368–2254 pl); 3 = medium-size city (60–836 pl); 4 = small town; 5 = tiny town, 6 = settlement with urban status but without urban functions, 7 = village

A moziba járási gyakoriság valamennyi városban jelentősen meghaladja az országos átlagot. Közülük Szegeden a legmagasabb (3,7 látogatás/fő/év), ezt követően Miskolc és Győr (3,3-3,3 látogatás/fő/év), majd Pécs következik (2,5 látogatás/fő/év értékkel), de még Debrecenben is 2,2 látogatás/fő/év adódik. Ily módon ez az 5 város koncentráltta 2004-ben országos szinten a mozilátogatók 18,3%-át. A multiplexek dominanciáját jelzi, hogy a nézők 83,3%-a ilyenekbe váltott jegyet.

Megyeközpontok

A 13 megyeközpont⁹ esetében a mozik jóval differenciáltabb képet mutatnak. E hierarchikus szinten multiplexszel már csak Székesfehérváron (10 termes), Sopronban (7 termes), és Nyíregyházán (6 termes) találkozhatunk. Bevásárlóközpont részeként működő 4–5 termes miniplex további 7 városban fogadta a nézőket (Békecsaba, Kaposvár, Kecskemét, Szolnok, Szombathely, Veszprém, Zalaegerszeg). Eltérő szervezeti formációban (1 vagy 2 moziban) Egerben 3, Szekszárdon és Tatabányán 2–2 vetítőterem állt a közönség rendelkezésére.

Összességében a működő hálózatból a mozik 12,6%-a, a termek 17,3%-a, a férőhelyek 16,2%-a koncentráldott a 13 megyeszékhelyre. Kiugróan magas kapacitás (2245 férőhely) csupán Zalaegerszegen 3 mozi 8 termében mutatkozott. A lakosságszámhoz viszonyítva minősül jelentősnek a kínálat Szombathelyen (4 mozi 8 termében 1730 férőhely) és Sopronban (2 mozi 9 termében 1744 férőhely). Az ellenpólust e tekintetben Eger (2 mozi, 3 terem, 368 férőhely) és Szekszárd (1 mozi, 2 terem, 396 férőhely) képviseli.

A megyeközpontok filmszínházai adták az országos nézőszám 17,8%-át. A plaza-szindróma még itt is erősen érezteti hatását. A jegyek 83,7%-át ugyanis a bevásárlóközpontokban működő mozikban váltották meg 2004-ben.

A moziba járási gyakoriság legmagasabb, 3 látogatás/fő/év feletti értékei Székesfehérváron, Szombathelyen, Nyíregyházán jelentek meg. Országos átlag alatti Szekszárd (1,2 látogatás/fő/év), mélyen az országos átlag alatti Tatabánya (0,6 látogatás/fő/év) esetében. E város csoportban – az országos átlagot lényegesen meghaladó mutatók alapján – néhány esetben még feltételezhető a mozik településhatárt túllépő vonzóereje, amely az alacsonyabb szint települései esetében jelentős mértékben már nem valószínűsíthető.

Középvárosok

A hierarchia ezen szintjén jelennek meg a mozihiányos városok. A 25 középváros 28%-ában, azaz 7 településen (Esztergom, Gyöngyös, Gyula, Hatvan, Keszthely,

⁹ Amegyeszékhelyek közül Salgótarjánt, a megyei jogú városok közül Dunaujvárost, Hódmezővásárhelyet, Nagykanizsát BELUSZKY P.–GYÖRI R. (2004) a középváros kategóriába sorolta.

Mátészalka, siófok) 2004-ben nem működött mozi. E településcsoportban bevásárlóközpont részét képező többtermes mozi – szinte szoros kivételként – egyetlen helyen, a közjogi értelemben megyei jogú városban, Nagykanizsán működött 4 teremmel. Középvárosainkban a több mozi, ill. a 2 vagy többtermes hagyományos mozi is már ritka formáció. Erre példát Orosházán, Balassagyarmaton, Dunaújvárosban és Mosonmagyaróváron találhattunk csupán.

A középvárosokban összpontosult 2004-ben a hazai mozik 8,1%-a, a vetítőteremek 6%-a, a férőhelyek 6,9%-a. Ez a kapacitás adta az országos nézőszám 3%-át, amely az általában rendkívül alacsony a moziba járási gyakorisággal függ össze. 7 településen még az évi 0,5-es gyakoriságot sem érte el, további 7-ben az egyetlen alkalmat sem. Országos átlag feletti ez az érték Nagykanizsán (1,8 látogatás/fő/év), kiugróan magas Balassagyarmaton (2,5 látogatás/fő/év). Mindezek következtében a középvárosok játszóhelyeinek stabilitása meglehetősen eltérő. Alacsony évi előadásszáma miatt bizonytalan Mosonmagyaróvár és Kisvárdá mozijának jövője. Magas előadásszám mellett is alacsony nézőszám teszi labilissá a filmszínház helyzetét Cegléden, Gödöllőn és Tatán.

E településkategóriában már pregnánsan megjelenik a magyar filmpiacon jellemző eltorzult forgalmazói szemlélet. A rövid idő alatt nagy profitra törekvő magatartás, a kis hasznot ígérő egységek negligálása szinte ellehetetleníti a vetítőhelyek kópiához jutását. A jelenség a kis- és a törpevárosok esetében még erősebben érződik.

Kisvárosok

A vizsgálat évében az ide sorolt 78 település közel felében (42,3%) már nem működött mozi. A hiány nagy mértéke azonban egyáltalán nem írható az 1980-as évek második felétől tapasztalható engedékenyebb várossá nyilvánítási gyakorlat számlájára. Azzal semmiféle összefüggést nem mutat. E város csoportból ugyanis mindössze 15 (19,2%) kapta a stáriumot 1985 és 1990 között, s nemcsak a várossá nyilvánítás időpontjában, de még 1990-ben is valamennyiben működött mozi. A ma intézményhiányos városok egész sora – mint arra már történt utalás – a társadalmi-gazdasági élet legkülönbözőbb területein komoly történelmi gyökerekkel rendelkezik, ill. rendelkezik (Békés, Celldömölk, Dombóvár, Dorog, Hajdúböszörmény, Komló, Kőszeg, Marcali, Monor, Nyírbátor, Sáropatak, Siklós, Szerencs, Szigetvár, Törökszentmiklós).

A csoportra az egytermes mozi jellemző. A 45 egység 47 teremben az országos férőhelyek 11,2%.-át kínálta a látogatóknak. Az alacsony moziba járási gyakoriság következtében ez a kapacitás az éves nézőszámnak mindössze 2%-át produkálta. Országos átlagot meghaladó gyakoriság egyetlen városban, Szentgotthárdon (1,5 látogatás/fő/év) volt, sehol másutt nem érte el az évi egyszeri értéket sem.

A játszóhelyek zöme (14 mozi) hetente 2 előadást tart. Az előadások száma csak 8 moziban haladta meg a napi 1-et. Kiemelkedő hatékonyságot (2440 előadás) produkált Kiskunfélegyháza háromtermes mozija, ami e településkategóriában példátlan. Alacsony, a heti egyszeri vetítési gyakoriságot sem éri el a mozi Encsen, Csong-

rádon, Mezőtúron és Nagykátán. Valószínűsíthető jövőjük a stagnálás vagy a megszűnés.

Törpevárosok¹⁰

A hierarchiaszinthez tartozó 89 település 33,7%-ában működött a vizsgálat évében mozi. E városokban csak egytermes, 70 és 497 fő közötti befogadóképességű mozik találhatóak. Az itt működő 30 mozi az országos férőhelykínálat 7,9%-át képviselte, a nézőszám azonban az 1%-ot sem érte el. Több városban (Bátonyterenye, Jánoshalma, Nagykálló, Polgár, Rétság, Sarkad, Tiszalök) a látogatók száma éves szinten a 700 fő alatt maradt. Több mozi helyzete az éves alacsony vetítésszám miatt kritikus (Tiszalök 2, Polgár 4, Nagykálló 6, Pilisvörösvár 9 vetítés). A lakosság moziba járási gyakorisági indexe Szentgotthárdon az országos átlag feletti (1,5 látogatás/fő/év), Hévízen – feltételezhetően az egészségügyi intézmények beutaltjainak köszönhetően – országosan is kiugróan magas (3,5 látogatás/fő/év). Soltvadkert esetében 1,2 látogatás/fő/év, az összes többiben 0,01– 0,6 látogatás/fő/év közötti értéket mutat.

Az érintett városok esetében földrajzi helyzetük, térkapcsolataik jellegéből fakadóan – néhány kivételtől eltekintve – az sem feltételezhető, hogy a moziba járást illetően egy másik település természetes vonzáskörzetében lennének, s ez magyarázná a statisztikai értelmezhetőség határa alatti látogatottsági értékeket. Kivételnek talán csak néhány város tekinthető, így Lajosmizse (ahonnan Kecskemétre), Sajószentpéter (ahonnan Miskolcra), Téglás (ahonnan Debrecenbe), Szigetszentmiklós (ahonnan a fővárosba), valamint Nagykálló (ahonnan Nyíregyházára járnak moziba).

Egyéb települések

Az alkalmazott modellben nem szerepel 29 település, amely 2000-ben közjogi értelemben város volt, s az időközben avanszált Abaújszántó kivételével nem szerepelhetnek azok a városok, amelyek jogállásukat 2001 és 2004 között nyerték el. A teljesség kedvéért azonban a képhez hozzátartoznak.

Az előbbi településcsoportból 9-ben, ez utóbbiból 3-ban működött mozi a vizsgált időszakban. E létesítmények a kisvárosi szinttől jellemző egytermes vetítőhelyek, amelyeknek befogadó képessége 110 és 234 között mozog. Látogatottságuk rendkívül alacsony, előadásaikra mintegy 16 ezer néző váltott jegyet. A tényen kívül, hogy statisztikai értelemben e településeken is volt 2004. december 31-én mozi, működésük a hazai mozi-ellátottságot érdemben vajmi kevésbé befolyásolta.

¹⁰ Az alkalmazott modell szerint a 210 városi funkciójú település közül 4 közjogi értelemben 2004-ben nem volt város (Bük, Kiskunlacháza, Kistarcsa, Piliscsaba). Mozi csak Kiskunlacházán működött.

Összegzés

Meglehetősen jól érzékelhető, hogy az egy-másfél évtizeddel korábban hangoztatott szakmai prognózis – amely szerint a „mozi városi jelenség lesz” – az ezredfordulót követő évekre csak erős megszorításokkal, a városhierarchia felső szintjeire (főváros, regionális központok, megyeközpontok) korlátozva felel meg a valóságnak. E hierarchiaszinteken domináns pozíció a többtermes, jobbára a multifunkcionális bevásárló- és fogyasztási központok részét képező multiplexeké. Mellettük – saját helyüket, lehetőségeiket keresve – hagyományos és alternatív játszóhelyek is működnek. A mozik technikai, működési jellemzőiben azonban már a megyeközpontok szintjén erős differenciáltság tapasztalható. A városhierarchia alacsonyabb szintjein (közép-, kis- és törpevárosok) az eltérő működési adottságok mellett az intézményhiányos települések mind nagyobb számmal vannak jelen. A hálózat egyes elemeinek távlatos működése megkérdőjelezhető.

Miközben a társadalmi-gazdasági fejlődés kívánatos iránya a főváros-centrikuság megszüntetése lenne, a mozi-üzemeltetést – az elmúlt másfél évtized változásai következtében – az erős Budapest központúság mellett a regionális központokban (Pécs, Szeged, Debrecen, Miskolc, Győr) és néhány megyeközpontban (Sopron, Székesfehérvár, Zalaegerszeg, Nyíregyháza, Szolnok) kialakult koncentráció s a helyenként mozaikszerű, helyenként összefüggő képletet alkotó intézményhiányos kistérségek jellemzik.

A moziszervezet az elmúlt másfél évtized alatt gyökeres átalakult. Az átstrukturálódást részben a megváltozott társadalmi-gazdasági körülmények között gazdaságosan nem működtethető egységek bezárása, részben egy újfajta kereskedői, értékesítői szemlélet és gyakorlat, a többfunkciós bevásárló- és fogyasztási központok építése gerjesztette. Az előbbi folyamat regulálására a művelődésirányításnak megvoltak a jogi, s korlátozottan ugyan az anyagi eszközei is, legfeljebb nem élt vele. Ez utóbbi befolyásolásra, tekintettel arra, hogy az igazgatásjogilag építési hatósági döntésen alapult, jogi eszköze nem volt, egyéb befolyásolási, érdekérvényesítési lehetőségekkel pedig nem élt.

A mozi társadalmi-gazdasági térbe ágyazódásának viszonyai megváltoztak. A kultúra, az igényes szórakozás, az ismeretszerzés egykor legszélesebb körben elterjedt, nagyhatású intézménye a gazdaság oldaláról szimpla tarifális szolgáltatássá degradálódott, a jog szemlélete szerint a csatornázási művekkel, a temetkezési, a közterület fenntartó vállalatokkal egy sorban közüzemi vállalat/vállalkozás lett.¹¹ A valamikor alapszintű ellátás kategóriába tartozó mozi nem tényező a középszintű ellátást megtestesítő várossá minősítés egyébként fellazult kritérium-rendszerében, településtudományi kutatásokban nem szerepel a városi, városias jelleg ismérvei között, nem áll az egyoldalúan esztétikai indíttatású mozgóképszakmai kutatások centrumában.

A mozival kapcsolatban megváltozott társadalmi-gazdasági viszonyrendszernek a szűk szakmai területeken túlmutató társadalompolitikai következménye van/lehet. Napjaink forgalmazói gyakorlata mellett néhány centrumtól eltekintve erősen leszűkül az igényes és a művészi értékű mozifilmek nézőkhöz juttatásának adekvát (tehát moziban közvetített) lehetősége.

A jelenlegi moziszerkezetben, az állami támogatás fennálló feltételei mellett a főváros, a regionális központok, megyeközpontok mellett elvértve egy-két közép- vagy kisváros (Balassagyarmat, ill. Jászberény, Kiskunfélegyháza) filmszínháza vállalhatja az értékes alkotások bemutatását célzó műsorpolitikát. Ennek következménye, hogy a leginkább rászoruló egységek alig, viszonylag jó vagy jobb pozícióban lévő piaci versenytársaik viszont hozzájutnak a működési támogatáshoz, mi több lefölözik azt. Sokatmondó adalék, hogy 2005. május végéig a főváros mellett mindössze 27 település 31 mozija kérte regisztrációját art-moziként a Nemzeti Filmirodától, amely az állami támogatás igénylésének feltétele. A regisztrált 46 játszóhely egyharmada fővárosi mozi, 8 regionális központból, 10 megyeközpontból, 7 középvárosból, 4 kisvárosból, 1 törpevárosból kandidált a minősítésre. Mellettük egyetlen községi mozi kérte listára vételét Bölcskéről, szakmai elhivatottságból, de minden bizonnyal némi félreértés következtében.

Az ellátottsági különbségek a mozifilm elérhetősége szempontjából nemcsak kettészakítják az országot, de többszörösen megosztják a magyar lakosság kulturálódási esélyegyenlőségét. Lesz, aki túlkínálatból válogathat, lesz, aki kisebb, lesz, aki nagyobb időráfordítás és anyagi áldozat árán juthat hozzá e kulturális szolgáltatáshoz, és lesznek olyanok, akik arról lemondani kényszerülnek. A mozizás iránti igények jelenlegi szinten maradása, esetleges bővülése pedig a távolság legyőzésére irányuló egyéni mobilitás megnövekedését generálhatja, amelynek növekvő környezetterhelési konzekvenciái lehetnek.

A kétségtelenül technikai innovációs elemeket is tartalmazó új multiplexek terjedése (nem utolsó sorban a hozzájuk társuló forgalmazói magatartás) számos működőképes hagyományos mozi ellehetetlenüléséhez vezetett, s további mozik bezárását eredményezheti. A technikailag újfajta mozikultúra pedig egy merőben más, fogsasztásra és nem műélvezetre orientált nézői magatartást kényszerített ki.

Az egyre terjedő, a mozifilmek esetében csak csökkent értékű befogadói lehetőségeket biztosító videóban (VHS, DVD), a házimoziban testet öltő individualizálódott mozgóképfogyasztás az egyének kulturális szegregációjának, a közösségek széthullásának, a társadalom atomizálódásának irányába hat.

A mozi nélküli települések számának növekedésével nő azon közoktatási intézmények száma, amelyekben a NAT mozgóképkultúrával kapcsolatos feladatrendszere maradéktalanul nem hajthatók végre (BORSOS Á. 2004a).

IRODALOM

- BANYÁR M. 2004. Belső, piaci elemzések. – Budapest Film, ined.
BARANYI B. 2004. Gondolatok a perifériaképződés történeti előzményeiről és következményeiről. – *Tér és Társadalom*. 18. 2. pp. 1–21.
BELUSZKY P. 2003. Magyarország településföldrajza. Általános rész. – Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 568 p.
BELUSZKY P.–GYÖRI R. 2004. Fel is út, le is út... – *Tér és Társadalom*. 18. 1. pp. 1–41.

- BERÉNYI, I.–DÖVÉNYI, Z. 1995. Historische und aktuelle Entwicklungen des ungarischen Siedlungsnetzes. – Beiträge zur Regional Geographie, 39. Leipzig
- BORSOS Á. 2004a. A magyar mozihálózatról tértudományi megközelítésben. – Tér és Társadalom. 18. 3. pp. 77–89.
- BORSOS Á. 2004b. A mozik helyzete a Nyugat-Dunántúli régióban. – OPAKFI, Budapest. (Megj. alatt)
- DÖVÉNYI Z. 2003. Településrendszer. – In: PERCZEL GY. (szerk.): Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza. ELTE Eötvös Kiadó, Bp. pp. 521–562.
- FALUSSY, B. 2005. The changes in reading habits as reflected by time-budget analyses. – <http://www.oszk.hu/kiadvany/iras/14fb.html>
- KÓSZEGFALVI GY. 1997. Urbanisztika. Urbanizáció – Városfejlődés. – JPT TTK Általános Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék, Pécs, 208 p.
- KÓSZEGFALVI GY.–TÓTH J. 2001. Általános településföldrajz. – In: TÓTH J. (szerk.): Általános társadalomföldrajz I. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, pp. 421–484.
- S. NAGY K. 2005: A vizualitás, mint korunk gyermekbetegsége. – <http://www.oszk.hu/kiadvany/iras>
- SIKOS T.T.–HOFFMANN I.-NÉ. 2002. Budapesti bevásárlóközpontok tipológiája. – Földr. Ért. 53. 1–2. pp. 111–127.
- TRÓCSÁNYI A.–TÓTH J. 2002. A magyarság kulturális földrajza II. – Pro Pannónia Kiadó, Pécs, pp. 140–142.